

## Utvecklingen inom straffverkställighetens område under de senaste årtiondena.

*Några spridda drag.*

I alla civiliserade stater har i ledande kretsar framväxt en ganska enhetlig uppfattning i de flesta frågor, som angå åtgärderna till brottslighetens bekämpande. Långsamt men säkert har man arbetat sig fram ur fördomarna till vidsyntare åskådning. Lagstiftningen i de olika länderna har tillgodogjort sig erfarenheterna även utom de egna gränserna. De internationella sammanslutningarna hava härutinnan övat ett avsevärt inflytande. Den stora internationella kriminalistföreningen, till vilken även de nordiska staterna voro anslutna, har under världskrigets pårefstningar splittrats och tynat bort. Föreningens stiftare Liszt, Prins, van Hamel äro icke mer, men dess strävanden ha efterlämnat spår i de flesta gällande strafflagar och i utarbetade förslag till nya sådana. Försök göras för närvarande från franskt betonade länder att åstadkomma en ny liknande sammanslutning. Men stora utsikter synas icke finnas för ett allmänt inträdande i den nya organisationen. Vi hava emellertid fortfarande de alla stater omfattande kriminalistmöten, som hittills gått under den allt för ensidiga benämningen »penitentiärkongresser«. Den missuppfattningen har utan tvivel varit rådande, att dessa kongresser egentligen endast avse s. k. »fängelsefrågor«, frågor om straffs verkställande. I själva verket ha de alltid i främsta rummet sysslat med rena strafflagsfrågor och vid sidan därav med frågor som röra ej allenast fäng-

behandling utan även vården om vanartad ungdom och skyddsarbete i allmänhet. Dessa kongressers betydelse för utvecklingen på det straffrättsliga och »penitentiära« området kan icke överskattas. Emellan kongresserna verkar en av de anslutna staterna upprättad kommission, bestående av officiella representanter, utsedda med hänsyn till deras speciella sakkunskap. Denna kommission, som har egen fastighet i Bern, har under sistlidna Augusti på initiativ av Professor Carl Torp, Danmarks högt uppburna representant, antagit ändrad benämning för att däri tydligare angiva verksamhetens omfattning. Den nya benämningen är »la Commission internationale pénale et pénitentiaire«. Kommissionen har i Bern en byrå, som förestås av en generalsekreterare. Av denna byrå insamlas från de anslutna staterna lagar, författningar och vetenskapliga arbeten i de ämnen, som falla under kongressernas arbetsområden. Meningen är att genom publikationer sprida kännedom om världsutvecklingen i hithörande frågor samt att tillhandagå med upplysningar till svar å ingående förfrågningar. Det internationella samarbetet är sålunda fortfarande i gång och gör allt större landvinningar.

På fängelseväsendets område har genom detta samarbete framgått en i väsentliga delar allmängiltig åskådning, en norm, som man i alla länder strävar at genomföra. Den omnämnda Kommissionen har helt nyligen utarbetat en »Samling regler för fångars behandling«, om vilka regler vid senaste möte alla de då representerade sexton staternas ombud enade sig. I detta »standardreglemente«, som omfattar icke mindre än 55 §§, kunna nutidens principer för en rätt fångbehandling anses fastslagna. De innebära ett ofantligt framsteg i förhållande till äldre tiders uppfattning. För våra nordiska länder givas icke i reglementet några egentliga nyheter. Snarare kan sägas, att detsamma ganska klart avspeglar just det nuvarande läget i dessa länder med redan genomförda eller planerade reformer. För att rättvist uppskatta vad vi sålunda vunnit i utveck-

ling är det icke ur vägen att kasta en blick tillbaka i tiden på förhållanden, som rådde för några tiotal av år sedan. Ganska nära liggande tider erbjuda en tillräckligt mörk fond för att vi må tydligt kunna se skillnaden mellan då och nu och därmed också uppfatta framstegen, som till stor del tagits på initiativ av det internationella arbetet.

Jurister, både domare, advokater och andra ha nog i allmänhet ganska ringa intresse för verkställigheten av de åtgärder, de ådöma eller påyrka. Verkställigheten är dock det reella i straffrätten. Straffrätten rör sig om medmänniskors väl och ve, deras ära och frihet, således om värden, betydelsefullare än de ekonomiske ting, varom de civilrättsliga tvisterna i allmänhet handla. Hade juristerna litet mera tänkt sig in i straffens verkliga innebörd, skulle nog många av de ohyggligheter, som ägt rum i samband med behandlingen av brottslingar och andra vilsegångna, långt tidigare bringats att försvinna.

Det primära i all »fångvård« är behandlingen av de häktade, de anhållna, de för brott misstänkta. Varför ha dessa så länge och på så många håll utsatts för annat tvång än hindret att avvika, att undanrödja eventuell bevisning? Låt oss börja på närmaste håll. Här i Sverige höllos enligt en redogörelse av år 1835 då ännu de tilltalade — t. ex. i Stockholms Rådhushäkte och i Kastenhof — tillsammans i gemensamma rum, där ofta »stor trängsel rådde«. Detta är så mycket anmärkningsvärdare som man haft tillfälle att hämta ett gott föredöme från välbekanta platser, t. ex. Paris, där redan på den stora revolutionens tid fängelset i Conciergeriet stod inrett med ännu idag användbara celler, ej mycket olika de numera vanliga för rannsakningsfångars förvar i enrum. Där funnos i dörrarna synhål för fångarnes observerande, utanför löpande korridorgalleri o. s. v. Men hos oss kom isoleringen av rannsakningsfångarna till stånd först i och med läns-

och kronocellfängelsernas uppförande i midten av 1800 talet. Och vi veta allt för väl att ifråga om de anhållna, dem som icke häktats utan allenast omhändertagits av polisen, förhållandena intill den allra senaste tiden varit ganska litet tillfredsställande.

Endast för några år sedan fann jag i en av Mellan-Sveriges större städer, hurusom i polisens vaktrum fanns en med gallerpallisad avstängd del, där de anhållna höllos instängda, intressanta skådeobjekt för den passerande allmänheten. I en stad uppe i Norrland låg stadens häkte i en fristående ensam gammal träbyggnad bakom rådhuset utan direkt tillsyn. Det berättades mig, att en anhållen, som där blivit insatt, under ett par tre dagar alldeles förgåtits, utan mat eller dryck. När han upptäcktes, lär vederbörande hava funnit bäst att låta honom löpa. I vissa stads- och häradshäkten funnos ännu för några år tillbaka inga sängkläder, än mindre några fängkostymer till utbyte mot de intagna individernas ofta nog rysansvärda paltor. På ett håll fann jag dock en människovänlig vaktmästare: när någon stackare överantvardades åt honom, gick han ut i staden och tiggde ihop kläder åt syndaren. Saken är numera för Sveriges del nöjaktigt ordnad genom en Kungl. Kungörelse den 21 Aug. 1925.

Pinsamt kunde förvisso vara att sitta i dessa gamla oordnade svenska häkten; men vi kunna trösta oss med att det var värre på andra håll. Vi kunna erinra om ett häkte i Konstantinopel ännu under slutet av 1800 talet, ett häkte, som av Mohamed Bech beskrives sålunda: »Sedan man passerat en lång gång kom man till en halvt igenstörtad trappa, som slutade med en järndörr, utanför vilken satt en beväpnad vaktkonstapel. Varje sådan skiftades var tredje timme. Här var det ruskigt och kallt, och ingen konstapel skulle gått in på att uppehålla sig där mer än högst tre timmar. Järndörren ledde in till en lång valvkorridor, utsprängd i berget. — Man sade, att de första kristna där haft sin tillflykt, och att det var dessa som

på sin tid huggit ut dessa nischer eller hålor i väggarna, där man nu förvarade fångarne. — Själva cellen, som inte var stort större till utrymmet än en likkista, var alldeles mörk och framkallade ett djupt beklämmande intryck. Själv känner jag icke någon, ens den starkaste, som inte där blivit gripen till tårar«. Vi må hoppas, att Turkiets nuvarande kraftiga regering gjort slut på detta elände. Om Turkiet icke vill stå Ägypten efter, måste det slå in på reformernas väg. Det kan måhända vara av intresse att höra, hurusom Ägypten genom sin representant i Kommissionen hört sig för om densamma ville sända ombud till de gamla Faraonernas land och till andra, som kunde så önska, för att ge anvisningar vid fångelsernas nybyggande.

I denna tidskrift hava tidigare skildrats förhållandena inom häktena, de s. k. Jails, i U. S. A. De stå ännu i huvudsak oförändrade, verkliga skamfläckar för civilisationen<sup>1)</sup>. Anslag lära dock numera vara beviljade, till deras successiva omgestaltning.

Underligt är att exempelvis i ett så framskridet land som Skottland rannsakningsfångarnas berättigade anspråk ännu kunna svårt åsidosättas. Jag såg nyligen sådana fångar av herreklass i civila dräkter promenera i lag med gråklädda straffångar. Vi ha nog här i Norden kommit längre i fråga om förståelse för människovärdet och respekten för den icke dömdes personliga rätt.

Likväl måste erkännas, att åtminstone i Sverige vid fångtransporterna ännu alljämnt ganska illa syndas mot regeln att hålla rannsakningsfångarna i möjligaste mån åtskiljda från varandra och övriga fångar. Må vi hoppas, att även vid dessa tillfällen ett bättre förhållande snart må kunna åstadkommas.

<sup>1)</sup> I ett antal jail överlåtes disciplinens upprätthållande åt en organisation av fångar, i allmänhet kallad »kangaroo court«. Helt nyligen inträffade, att två representanter för en »antisaloon league« häktades. Häktets kangaroo court dömde dem genast till 30 prygel var, därför att de tillåtit sig inträda i häktet!

I det hela kunna vi dock i fråga om häktades och anhållnas behandling här i Norden vara ganska tillfreds. Beträffande dem iakttages nog i allmänhet det omnämnda Standardreglementets föreskrift, att »från dessa fångars behandling skola uteslutas varje frihetsinskränkning och varje hårdhet, som icke erfordras för deras hållande i förvar och för ordningens tillgodoseende». Det föreskrives även, att »rannsakningsfångarna skola alltid hållas avskilda från dem, som dömts».

Vända vi härefter blicken till straffverkställigheten, möta vi även här en genomgående ändrad uppfattning, en vidare syn på problemen.

Se vi oss tillbaka ett eller annat tiotal år, finna vi såsom det måhända mest bedrövliga, att så många i själva verket på grund av sinnessjukdom alldeles otillräkneliga personer underkastades en straffbehandling, som ifråga om dem var alldeles meningslös. I början av min tjänstetid såsom chef för fångvården fann jag insatt i en dunkel källarecell en fånge, som där tillbragt några veckors tid, nästan helt oklädd. Han led nog icke så mycket själv, ty han ansåg sig för Carl XII, som kommenderade arméer. Men det hela var ju omänskligt. Sedan han förts upp i ett ljus, glatt rum, blev han lugn och stilla. Då för tiden fanns vid fångslerna icke tillräckligt psykiatriskt förstånd — den sinnessjuka behandlade man ofta nog under den tid, det utmätta straffet varade, såsom ett oskäligt djur, med grymaste hårdhet. Och när strafftiden var slut, släpptes han utan vidare åter lös på samhället. Nästan lyckligare var, när en sådan stackare vart dömt till döden och avlivades. Fallet »Nordlund» synes mig typiskt. Mannen nedstack på en Mälarångbåt ett antal medpassagerare — jag vill minnas sju stycken — efter vad man ville tro för att tillägna sig fartyget. Han dömdes till döden och avrättades, vilket väl var bäst för honom själv. Men säkert skulle

nu för tiden ingen ha undgått inse, att han var en icke normal människa.

Särskilt i Belgien framdrevs för en del år sedan tanken på att vid fängelserna genast från början uppmärksamt studera inkommande fångar, bl. a. för att utröna deras normala eller onormala sinnesbeskaffenhet. För ändamålet upprättades s. k. Antropologiska institut, där undersökningen verkställdes. I Sverige ha vi visserligen icke dylika institut. Men den avsedda undersökningen sker icke desto mindre, i svårare fall vid fängelsernas sinnessjukavdelingar. Resultatet har blivit en psykisk sanering av fångpersonalen, ytterligare befrämjad genom lagstiftningen om intagande i förvaringsanstalt av förminskat tillräkneliga förbrytare. Straffverkställigheten har efter dessa reformer att befatta sig egentligen endast med personer, som äro till förståndet normala eller åtminstone tämligen normala.

I våra tre nordiska länder Sverige, Danmark och Norge är dess bättre dödsstraffet avskaffat. Vad denna reform innebär, förstår bäst den, som haft något att skaffa med de dödsdömda eller i övrigt fått en inblick i förhållandena. Jag minns en dödsdömd kvinna gående hastigt av och an i cellen, vridande sina händer: »att slaktas som ett oskäligt djur, att slaktas som ett oskäligt djur» —. Jag minns en ung gosses nakna flämtande bröst, när jag inträdde till honom. Han trodde, att jag kom för att meddela honom stunden för exekutionen. I de större engelska fängelserna finnes ett »dödsrum«, hållet i svart, mitt i rummet en stor fristående säng under ett kors i silver. Här insättas de dödsdömda de närmaste dygnet för hängningen. Från rummet leder en gång, ett par steg och galgen är nådd. En fängelseföreståndare berättade mig, att en person kunnat insättas i rummet med blont hår — när han fördes ut var det vitt. Allra ruskigast verkar det kanske att i ett fängelse se de stora slagdörrarna i korridorens fond:

alla fångar veta, att därbakom står alltid galgen redo. Rennsnaran ligger slagen om en sandsäck av en människas tyngd, detta för att ständigt hava hållfastheten prövad. Säcken bytes ut mot missdådaren, ett grepp i handspaken, luckan öppnar sig. Jag vet ej om samma försiktighets- och barmhertighetsåtgärd vid dylika tillfällen iakttagas i England som i Orienten, där före exekutionen såväl snaran som förbrytarens hals noga ingnides med såpa, för att allt må glida lätt vid åtstramningen. Befälhavaren vid Londonfängelset, som under ett och samma år haft att ombestyrja sju avrättningar, förklarade emellertid, att det var ett »obehagligt job«. — Howardförbundet arbetar för dödsstraffets avskaffelse även i Storbritanien, men utsikterna till framgång av detta strävande synas icke vara stora. En regeringsmedlem sade mig kategoriskt: »Dödsstraff är nödvändigt här i England«.

De olika arterna av frihetsstraff och sätten för deras verkställande äro för tidskriftens läsare väl kända och ofta skildrade. Vi känna de pietestiskt påverkade åsikter, som i fängelserna införde det stränga enrumsstraffet: Ångern och ruelsen skulle luttra brottslingens själ. Förgicks han i sitt ensamma lidande, i tystnaden, i den gravlika kammaren, så hade han dock haft tillfälle att bättra sig från sina synder och bereda sig en möjlighet till att få del av himmelens härlighet. Det var helt visst en mera praktisk syn, som kom Europa att i förmildrad form upptaga det Philadelfiska cellsystemet. Man ville bryta de stora gemensamhetsfängelsernas fördärfliga inflytande. Men på många håll gick man för långt, även i Sverige, dock allra längst i Belgien. Den på lång tid dömda kan i sistnämnda land hållas i cell under tio år, varefter han äger välja cell eller gemensamhet. Han lär på grund av slöhet och vana i regel välja att stanna i cellen. Han är rädd för andras sällskap. Han är ej människa mer. Jag har sett



uppgivas, att efter världskriget de demokratiska krafterna genomdrivit en inskränkning i det belgiska enrumsstraffet. Men efter vad jag inhämtat, står allt kvar vid det gamla. I andra länder, där man tidigare byggt på ett cellsystem med sträng isolering, har detsamma såsom i England nästan fullständigt och i Sverige i stor utsträckning utbytt mot ett system bestående i nattlig isolering och gemensamt arbete om dagen. Man har funnit den allt för långa ensamvistelsen för de flesta medföra andlig depression, på samma gång som fångens sysselsättande med ett givande och uppfostrande arbete därigenom försvårats. De många celler, som erfordrades för enrumsstraffets genomförande, kostade våra läder tunga utgifter. Och det vore ju därför att beklaga, om systemets förolyckande skulle gjort dessa utgifter likasom bortkastade. Men nu har just det med så mycken tro engång omfattade cellsystemet, som förmådde fädrens människovänliga hjärtan till de dyrbara cellfängelsernas uppförande, berett nutidens skattedragare förmånen att äga tillräckligt antal stora och luftiga enkelrum för alla fångars nattvila — något som eljest svårligen kunnat ernås, varken i England eller i Sverige. Däremot har saknaden vid cellfängelserna av större arbetssalar för arbete i gemensamhet på nutiden ställt kravet att nybygga sådana yrkeslokaler — något som är kostbart, även det, och därför åtminstone i Sverige icke skett i önskvärd omfattning. Arbetsdriften vid fångelserna har härigenom hos oss lidit. Se vi på Danmark, finna vi, att vi äro långt efter i detta hänseende, för så vidt angår fabriksmässighet och ekonomisk framgång. Man behöver, för att inse Danmarks framskjutna ställning i fråga om fångarbetet allenast betrakta en bild från Væverisalen i Horsens Straffeanstalt. Förr framhölls på många håll, att fångarnas arbete skulle gå ut på att lära den dömda ett hantverk, varmed han efter frigivningen kunde på egen hand sysselsätta sig — och detta är ju gott och väl. Men utvecklingen har ju i samhället skridit över i stordrift, i maskinell verkstads-

drift. Fången måste därför om möjligt lära sig vad som fordras av arbetaren i fabriken. Härtill sträva nu överallt fängelseledningarna. I det omnämnda reglementet uttryckes saken så, »att arbetsdriften i fångelserna bör så mycket som möjligt vara organiserad efter mönster av den fria arbetsdriften«. Redan denna fordran gör fångens inneslutande i enrum under arbetet föga ändamålsenligt.

I de länder, där cellstraffet i långa tider varit så gott som allenarådande, bestod det arbete, som kunde beredas fångarna, av allehanda smågöromål. Visserligen förekom skrädderi, skomakeri, snickeri och dyl., men utövat under ganska primitiva former. Huvudsakligen utgjordes i Sverige cellfångarnas arbete av sådant som klistring av tändsticksaskar, av papperspåsar och kuvert. De flesta svenska fångelsetjänstemän bevara helt säkert ännu i minnet den sura lukten av de till torkning i cellkorridorerna utbredda askarnas klister. Denna lukt blandad med de kvardröjande ångorna efter de s. k. cellpytsarnas morgonrengöring skapade den »fängelseluft«, som var så typisk för cellfångelserna under en tidigare regime. Med arbetsdriftens omläggning och införande af W. C., jämnsides därmed att den osande fotogenbelysningen utbyts mot elektrisk, har numera även i de svenska fångelserna denna betecknande »fängelseluft« allt mera försvunnit.

En återgång till gemensamhetsarbetet betyder icke en återgång till det gamla s. k. gemensamhetsstraffet. Därtill skulle nog ingen velat medverka. Samvaron mellan fångarna såväl natt som dag, bättre och sämre, yngre och äldre om varandra, alstrade naturligen de osundaste förhållanden. Där funnas översittare, som togo väldet, tilltvingade sig förmåner på svagare kamraters bekostnad o. s. v. Aldrig glömmer jag den känsla, som i min tidiga ungdom bemäktigade sig mig, då jag i min faders sällskap besökte livtidsfångarnas till omkring 1000 man uppgående skara i Varbergs åldriga fästning. Under soldatbevakning stodo de, men fritt rörde de sig på den stora gården, samlade

sig i dystra hoper. Sedan tågade de ut till stenbrotten, en mörkt blickande hop galerslavar, som bytt sina åror mot släggor och hamrar. Arbetet var för dem lagt till rätta som en pina, icke som den välsignelse, det bör vara. Hatfulla människor, som förklarat samhället krig. Kroppsligt starka, starka i det onda. Och må vi tänka på det stora kvinnofängelset å Norrmalm, där gamla perversa varelser och unga lättsinniga flickor utbytte tankar och minnen. Hur skulle någon effektiv kontroll vara möjlig i de stora, mörka sovsalarna?

Nej, en återgång härtill vill ingen förorda. Det man vill, det är att låta var och en under natten vila ensam i eget rum och låta alla om dagen arbeta i väl sammansatta grupper under uppmärksam kontroll. Det heter i Standardreglementet: »Lämpligast böra fångarna få sova i ensamceller, kan detta icke ske bör man låta dem sova var för sig i avskärmade alkover. Då gemensamma sovsalar användas, måste sörjas för speciel övervakning under natten«.

Fångarnas gruppindelning har erkänts såsom en huvudsaklig fordran. Allt allmännare hava de yngre fångarna förlagts till särskilda fångelser eller andra anstalter, där behandlingen, för att ånya använda det nämnda reglementets ord, »bör vara genomträngd av en anda, som alldeles särskilt till sitt mål uppställt att verka för deras uppfostran och allmänna ombildning«. I allt flera länder har för de yngsta kategorierna möjliggjorts att vinna befrielse från straff och i stället intagas i uppfostringsanstalt.

Delta förefaller så enkelt och naturligt. Men för en äldre generation, som givit akt på gångna tiders förhållanden, innebära de omförmålta reformerna ett välsignelsesrikt framsteg. Vilket beklämmande intryck gjorde det icke att i straffanstalterna finna små gossar och flickor — i Sverige dock icke under 15 års ålder — insatta i cellerna, klädda i otympliga fångkläder, sysslade med något meningslöst arbete, gråtande av hemlängtan. Inte var deras ondskap så stor, inte deras omdömsförmåga så utvecklad, att sam-

hället kunde vara berättigat misshandla dessa barn på det mest paradoxala vis: de hade brutit mot gammalt folks lagar, och därför skulle de behandlas på gammalt folks vis. Inte blevo därigenom barnaögonen klarare och öppnare. — Det är fruktansvärt, huru människorna kunnat förgripa sig på ett uppväxande släkte, i egenrättfärdig tro, i kortsynt vishet! Allt för hårt böra vi dock icke döma våra fäder för deras blindhet. Missbruka vi icke ännu i dag vår makt över de unga, sätta dem till trältjänst i skolor, där de tvingas inhämta ett övermått av död kunskap. Borde vi icke i stället sovra och väga och skänka de unga under en kortare arbetstid det verkligt bildande, nyttiga och förädlande?

En sådan kunskap, om än i mycket inskränkt mått, är det, som man söker bereda dem, som en förfelad uppfostran fört in på brottets väg och på den vägen till tvångsuppfostringsanstalt eller ungdomsfängelse. En moralisk och religiös fostran, nöjaktiga teoretiska insikter och yrkesduglighet. Vid en s. k. »Borstalanstalt« i England har jag sett hur bleka, fränstötande pojkar från Londons Eastend förvandlats till kraftiga, brunkindade ynglingar, spänstiga gymnaster, med tillräcklig nautisk utbildning för att till sjöns arbeta sig upp till en god och ansedd ställning.

Till disciplinens och ordningens befastande, bland så väl yngre som äldre bidrager i hög grad den numera nästan allestädes tillämpade klassindelningen av fångarna. De på grund av upprepade återfall i brott såsom de mest förhårdade och därför mest samhällsfarliga ansedda fångarna avskiljas från övriga — intagas i svåraste fall, i Sverige och i Norge samt även annorstädes, på obestämd tid i s. k. interneringsanstalter eller liknande inrättningar. De uppfostringsbarare fångarna fördelas i kategorier eller grupper, den ena mer privilegierad än den andra, allt efter deras mer eller mindre välbeprövade sinnelag. Standardreglementet säger i denna punkt: »Det bör sörjas för att de fångar, som hava att undergå en tillräck-

ligt lång strafftid, finna ett eget intresse förenat med bättringsarbetet; i detta syfte bör åt dem gradvis skänkas en med särskilda förmåner gynnad ansvarsställning».

På fångarnas ådagalagda sinnelag beror i allmänhet möjligheten för dem att vinna den i flertalet länder medgivna förmånen av villkorlig frigivning. Denna möjlighet, som icke gärna någon vill förlora, och den nämnda klassindelningen med dess växlande privilegier hava allt mera gjort stränga disciplinärmedel obehövlige: fången har ett rent materiellt intresse — bättre föda, trevligare bostad, förströelser, njutningsmedel inom måttliga gränser — i att noggrannt iakttaga fångelsens ordningsbestämmelser.

I de forna tiderna med anstaltens obrutna enahanda, med deras döda hopplöshet, deras frånvaro av varje anledning till ambition, var det prygelkåppen, den mörka cellen, den inskränkta kosten — d. v. s. svälten —, som regerade. Numera äro de sällan eller alldeles icke i bruk. Vad betydde i verkligheten detta så lätt uttalade ord »prygel«, kroppsbestraffning? Jag erinrar mig ha närvarit vid en dylik avstraffning. Det var en ung, stark man. Iklädd endast ett par tunna linnebyxor utsträcktes han på prygelbänken. Två konstaplar höllo armarna, två fötterna, en huvudet. En svängde hasselkåppen. En stund mellan varje slag. Först en skälvning, en kvidan. Sedan allt tyst, blott en eller annan ryckning märkbar vid de följande slagen. Trettio till antalet. När mannen stod upp och befalldes byta byxor, visade sig huden på de pryglade delarne djupt mörkblå, uppsvälld, dock icke blodig. Men det hela gjorde ett vidrigt intryck. I synnerhet mannens dova tystnad. Vilken skulle stämningen vara i ett fångelse, där dylika scener icke så sällan upprepades? En rå fångskara, en rå bevakningskår. Hur kunde här en förbättring, en förädling åstadkommas?

Jämföra vi härmed fångarnas liv i ett modernt jordbruksfångelse eller vid en fångkoloni, där de dömda tillbringa en senare del av sin strafftid, nästan såsom fria arbetare,

nästan överlätna åt sig själva, ledda av den egna insikten, att gott uppförande och ådagalagd pålitlighet äro villkoren för att ett återsändande till den slutna straffanstalten skall kunna undvikas — ja vid en sådan jämförelse lärer för oss alla stå klart, att nutiden, i mycket en bekymmersam tid, dock i fråga om fängeslivet medfört en betydande ljusning. Även i de slutna anstalterna är i mycket samma ljusning skönjbar. Vid de större fängelserna, där fångar på längre tid vistas, vackra kyrklokaler, goda skolor, trädgårdsarbeten — överallt välvilliga insiktsfulla tjänstemän, från föreståndare till vaktkonstaplar och vaktfruar.

Visserligen kan man ännu i vissa länder få se fångarna arbeta i stenbrott, omgivna av soldater med gevär, som bära påskruvade bajonetter. Ja somligstädes arbeta ännu fångarna med bojor om fotvristerna! Man sätter ännu alltför liten tro till fångarnas av eget intresse påverkade självdisciplin. I motsats härtill vill jag erinra om exempelvis det jämförelsevis nybyggda Schweiziska fängelset Belle Chasse i Kantonen Fribourg. Här sammanföras från ett antal katolska kantoner varjehanda straffångar, även av svår art. De sändas omedelbart, så vitt jag kunnat finna utan föregående gallring, ut på fälten bland betor och hövolmar. En fåtalig bevakning utövar uppsikt över fångarna, helt glest kringspidda för de olika göromålen. Det påstås, att allt går väl. Man har också uppe i alperna en säter, skött av fångarna, en anstalt av ungefär samma slag som hos oss i Sverige fångkolonien vid Singeshult.

Männe icke framtidens fångbehandling allt mera skall övergå i en dylik form av tvångsarbete ute på fälten, i skogsängarna — ett tvångsarbete, där tvånget göres så litet kämbart som möjligt — eller i ett arbete i fångelseverkstäder, luftiga och ljusa, där fången lär sig omhulda sin maskin och uppskatta dess och den egna arbetsprestationen? Ju bättre och rikligare arbetet blir, desto större del kan fången få i arbetsinkomsten till understödande av den hemmavarande familjen och till vinnande av en sparad skärv för tiden efter den stundande frigivningen.

En vacker bild, säger man. Men vart tar då »straffet« vägen? Skall icke fången underkastas lidande? Skall han behandlas som en vanlig oförvitlig människa?

»Straffet«. Det är ett farligt ord. Det har allt för länge fått utöva »ordets makt över tanken«. På den tid, då den väldige Moses i stenskrift avfattade sina lagar, var straffet självändamål. Det var Hämnens Gud, som dikterade de lagarna. Sedan fingo vi en religion, som kallar sig själv kärlekens religion. — Men den vågade ej bryta traditionens bojor; och så hände, att kristenheten i nära två tusen år i straffet såg uppfyllelsen av ett rättfärdighetens krav på hämnd, i stället för att omlägga brottslingens behandling i enlighet med den nya religionens kärleksbud. Och detta kärleksbud är väl dock, även sett ur krass nytthetssynpunkt, bra mycket fruktbarare än det nedrivande hämndebudet.

Med straff vill man skydda samhället mot dem, som illa handla; vill avskräcka dem från det ondas vägar, oskadliggöra dem för en tid åtminstone; man vill inge dem bättre uppsåt. Men gör icke det nutida, det med mera kärlek uppfyllda straffhotet, den mera kristligt betonade behandlingen av brottslingarna allt detta? Man svarar må hända: de nu så humana straffen kunna nog för en tid oskadliggöra brottslingarna och inge dem bättre uppsåt. Men de avskräcka icke såsom de hårdare straffen och skydda alltså icke lika väl vårt samhälle. Riktigheten av denna invändning kan lugnt bestridas på den grund, att frihetsförlusten står kvar; och det är just förlusten av friheten, uppgivelsen av det egna jaget, den egna viljan, skilsmessan från de närstående, från det gamla vanelivet, som utgör det rent ut sagt hemska i ett längre frihetsstraff. De kroppsliga obehagen betyda i jämförelse härmed ganska litet, såsom avskräckande moment. Men en kroppslig misshandel, ett grövre tvång verker däremot själsligt på det sätt, att de goda instinkterna i stället för att väckas, om de slumrat, bli helt förslöade, döda. Och ur misshandeln uppväxa eller därav stärkas de onda instinkterna. Den av-

sedda »förbättringen« av brottslingens sinne uppnås icke. I stället vinnes förhärdelse. All erfarenhet bevisar detta påstående, som icke fälles av blödighet, såsom väl mången håller för troligt, utan helt kallt av en opartisk, numera helt utomslående betraktare.

Att i fråga om brottslingar föra kärlekens talan kan verka en smula retsamt på dem, som framförallt önska att i trygghet räkna sina slantar. Måhända kan det tjäna till deras lugnande, om det här påpekas, att just denna kärlek åstadkommit hela det vittutgrenade skyddsväsen, som genom frigivna brottslingars understödjande och omhändertagande bidrager till förekommandet av nya brott från deras sida.

Länge har det frivilliga hjälparbetet strävat i sådant syfte. Men först under de senaste decennierna har detta arbete mera allmänt i olika händer fått en fastare organisation. I de Nordiska länderna har man i detta avseende hunnit ganska långt. Danmark gick främst, Norge därefter, Sverige — det konservativa, vars folk beskylles för en viss tröghet men också för möjligheten av ett hetsigt upplammande — följde efter, nu i färd med att reparera efterblivenheten. Det Svenska Skyddsförbundet utgör en sammanslutning av alla mera betydande skyddsföreningar, som verka för vilsegångnas stödjande och upprättande. Genom detta organ kan en enhetlig ledning av hjälpverksamheten inom landet åstadkommas. Vid det här ovan omtalade sista mötet av den penitentiära kommissionen väcktes av representanten för Nord Amerikas Förenta stater förslag om åtgärders vidtagande för att bereda möjlighet till understöd och övervakning av frigivna, som efter att ha lämnat fängelset i ett land begiva sig till ett annat land för att vinna förvärvsmöjligheter. Här framträder ett drag av en framväxande internationel brödrakärlek, så mycket mer beaktansvärd som ett av de i världskriget deltagande fol-



ken väckt förslaget. En internationalisering av hjälparbetet torde säkerligen underlättas i samma mån som i de olika länderna kan åstadkommas en centralisering på området.

Ett av de förnämsta hjälpmedlen i en skyddsförenings hand har visat sig vara tillgången till särskilda upptagningshem, där såväl bostad och föda som avlönat arbete tillhandahållas. I Sverige ha flera sådana hem numera upprättats. I den mån kravet på social omvårdnad i stället för straffbehandling träder i förgrunden, blir behovet av upptagnings- och arbetshem allt större. Emigrationsmöjligheterna minskas. Allt mera sällan kan en frigiven med sin nya väl fyllda kappsäck, såsom det förr gick till, följas till Amerikabåten. Och allt svårare blir det i arbetslöshetens och fackföreningarnas tid att finna anställning för den, som av samhället straffats. Så mycket större krav måste ställas på Skyddsföreningarnas hem och arbetsföretag. Men de äro dyrbara. Och allmänhetens offervillighet söker sig hellre till företag skilda från sådant, som påminner om brott och straff; man vill ej gärna ihågkomma, att de lösgivna brottslingarna äro medlemmar i samhället, också de.

I Standardreglementet säges, att »hjälpverksamheten bör begynna redan under rannsakingstiden och grunda sig å ett noggrant studium av fångens och hans familjs levnadsförhållanden«. Härigenom antydes, att denna verksamhet även bör gå ut på ett understödjande under hela fängelsetiden av fångens hemmavarande; eljest kan ju familjen och hemmet under denna tid brytas sönder. Det blir för sent att träda räddande emellan, sedan fången frigivits. Tyvärr sakna skyddsföreningarna tillräckliga medel för att i behövliga fall hjälpa de dömdas hustrur och barn, medan mannen är i straffanstalten. Är det icke en ganska underlig ordning, att staten tager brottslingen om hand i avsikt att göra honom till en bättre medborgare, men samtidigt lämnar dem, som äro av honom beroende för sitt uppehälle, i övergivenhet och nöd, just källan och ur-

sprunget till de flesta brott. Här möter ett område, där ännu mycket måste göras för att vi med tillfredsställelse må kunna berömma oss av en vidsynt social omtanke. Vi drabba den skyldige men olyckligtvis ännu så länge många oskyldiga dubbelt värre.

Denna översikt över fängelseväsendets utveckling skulle vara alltför ofullständig utan en erinran om den förändring till det bättre, som ästadkommits genom ett omsorgsfullare urval vid tillsättandet av fängelsernas funktionärer. Det nämnda reglementet betonar, att denna personal »bör utses med hänsyn ej blott till skickligheten utan även och i all synnerhet till karaktären«. Det understrykes, att »personalen bör söka genom sitt eget uppförande utöva ett fostrande inflytande å fängarna«.

I alla civiliserade stater strävar man mot detta mål. Huruvida det verkligen uppnåtts, är svårt att säga. En var pröve sig själv! Men ett betydande framsteg har tagits redan därigenom, att omförmälta fordran vunnit internationellt erkännande.

I Sverige och andra Nordiska länder har strävandet mot detta mål bland annat tagit sig uttryck i de undervisningsklasser, som anordnats för fängsvårdsanstalternas befattningshavare.

»Förvaltningen — säger det internationella reglementet — bör anlita varje medel för att hos bevakningstjänstemännen likasom även hos den allmänna opinionen väcka insikten därom att fängelsetjänsten ålägger ett tungt ansvar och att den är av betydande social vikt«.

Med dessa spridda drag ur fängsvårdens och därmed samhöriga områdets utvecklingshistoria har avsetts att i korthet belysa resultaten av ett tåligt arbete, mestadels i det tysta, vilket sökt att giva ett på en gång praktiskt och

människovärdigt innehåll åt straffen och liknande åtgärder till reaktion mot brotten. Framgången av dessa åtgärder, hur väl uttänkta och tillämpade de än må vara, beror ytterst därpå, att de med straff och andra repressiva åtgärder belagda handlingarna icke blott av lagstiftarna utan också av den stora allmänheten, folket i gemen, upfattas såsom stridande mot människors inneboende rättsuppfattning. Där icke så är förhållandet, kunna de bäste penitentiära anordningar, de strängaste straff mycket litet uträtta. En kriminalisering i strid mot det allmänna rättsmedvetandet är av äventyrlig art. Det är icke straffens fel, deras bristande skärpa, som i så fruktansvärd grad ökar lagöverträdelsernas antal i Amerika och i Finland. Det bästa sättet att förekomma brott är att icke skapa brott.

*Viktor Almquist.*